

ПРАВО МІЖНАРОДНИХ ДОГОВОРІВ

1. Поняття, види і структура міжнародного договору.
2. Основні стадії укладення міжнародного договору. Дія і припинення дії договорів. Недійсність міжнародних договорів.
3. Виконання і тлумачення міжнародних договорів.

1. Поняття, види і структура міжнародного договору

Відповідно до ст. 2 Віденської конвенції про право міжнародних договорів 1969 року і Віденської конвенції про право договорів між державами і міжнародними організаціями або між міжнародними організаціями 1986 року *міжнародний договір* - це врегульована міжнародними правом угода, укладена державами та іншими суб'єктами міжнародного права у письмовій формі, незалежно від того, чи міститься така угода в одному, двох або декількох пов'язаних між собою документах, а також незалежно від її найменування.

Об'єктом міжнародного договору є відносини суб'єктів міжнародного права з приводу матеріальних і нематеріальних благ, дій і утримання від дій. Будь-який об'єкт міжнародного права може бути об'єктом міжнародного договору. Самі держави визначають, що є об'єктом міжнародного договору, проте вони утримуються від того, щоб об'єктом договорів були питання, що становлять виключно внутрішню компетенцію держав. Як правило, об'єкт договору відображається в найменуванні договору.

Найважливіший елемент договірних правовідносин - сторони. Як впливає з Віденської конвенції 1969 р., «кожна держава володіє правоздатністю укладати договір» (ст. 6). У свою чергу, правоздатність міжнародної організації укладати міжнародні договори» реалізується правилами цієї організації - зокрема, установчими актами організації, прийнятими відповідно до них рішеннями і резолюціями, а також сталою практикою цієї організації (ст. 1,6 Віденської конвенції 1986 р.).

Держави — члени міжнародної організації можуть шляхом міжнародної угоди створювати для неї права і обов'язки.

Договори зобов'язують тільки учасників. Для третіх сторін, тобто держав, що не беруть участь, вони не створюють ні прав, ні зобов'язань. Договір може встановити правові наслідки для третіх держав тільки у разі їх згоди. Якщо така держава користується правами, що витікають з договору, вона повинна дотримуватись і пов'язаних з цим обов'язків.

До структури договору відносяться його складові частини, а саме назва договору, преамбула (зазначаються цілі укладення даного договору, сторони договору й ін.), основна частина (предмет договору, права та обов'язки сторін), заключна частина (передбачаються умови вступу договору в силу, строк його дії, порядок припинення і т.д.). Договір переважно складається з розділів, глав, статей, пунктів.

Іноді договори супроводжуються застереженнями сторін, додатками, у яких містяться норми, що пояснюють основний текст, правила процедури, вирішення суперечок (протоколи, описи, технічні умови, стандарти, карти тощо). Усі частини договору мають однакову юридичну силу.

Обов'язковим елементом є підписи уповноважених сторін договору.

Міжнародний договір, як правило, складається в одному документі. Проте текст договору, укладеного, наприклад, шляхом обміну нотами або листами, міститься в двох або більше пов'язаних між собою документах.

Мова, на якій складається текст договору, визначається договірними сторонами. Двосторонній договір складається зазвичай мовами обох договірних сторін, хоча вони можуть вибрати й іншу мову. Іноді крім двох мов договірних сторін вони складають текст і третьою (нейтральною) мовою. На пострадянському просторі міжнародні договори укладаються мовами договірних сторін, а також російською мовою.

Багатосторонні договори укладаються мовами, які визначаються договірними країнами. Встановилася практика укладання договорів під егідою ООН, спеціалізованих установ ООН або інших міжнародних організацій офіційними мовами цих організацій (англійською, арабською, іспанською, китайською, російською, німецькою, французькою).

Тексти договорів різними мовами є аутентичними і мають однакову юридичну силу.

Як основне джерело міжнародного права міжнародний договір може мати різні форми і найменування: договір, угода, пакт, декларація, трактат, конвенція, комюніке, протокол, обмін нотами, акт, заключний акт-картель, конкордат, статут, хартія тощо, які мають однакову юридичну силу, створюють права і обов'язки для їх учасників.

Договори можуть класифікуватися за різними підставами.

1. За колом учасників: двосторонні і багатосторонні.
2. За змістом (предметом) договору: політичні, економічні, угоди зі спеціальних питань.
3. За доступом до договорів (за способом приєднання): відкриті та закриті.
4. За географічною чи просторовою ознакою: універсальні, регіональні, локальні.

Ст. 3 Закону "Про міжнародні договори України" від 29.06.2004 р. виділяє міжнародні договори України, укладені:

- Президентом України або за його дорученням - від імені України;
- Кабінетом Міністрів України або за його дорученням - від імені Уряду України;
- міністерствами та іншими центральними органами виконавчої влади, державними органами — від імені міністерств, інших центральних органів виконавчої влади, державних органів.

Так, *від імені України укладаються міжнародні договори України:*

а) політичні, мирні, територіальні, стосовно державних кордонів, розмежування виключної (морської) економічної зони і континентального шельфу України;

б) що стосуються прав, свобод та обов'язків людини і громадянина;

в) про участь України в міждержавних союзах та інших міждержавних об'єднаннях (організаціях), системах колективної безпеки;

г) про військову допомогу та направлення підрозділів Збройних Сил України до інших держав чи допуску підрозділів збройних сил іноземних держав на територію України, умови їх тимчасового перебування, включаючи терміни виведення, фінансово-економічні, екологічні та інші наслідки і компенсації;

г) про використання території та природних ресурсів України;

д) яким за згодою сторін надається міждержавний характер. У свою чергу, від імені Уряду України укладаються міжнародні договори України з економічних, торговельних, науково-технічних, гуманітарних та інших питань, віднесених до відання Кабінету Міністрів України. Міжвідомчими є міжнародні договори України з питань, віднесених до відання міністерств та інших центральних органів виконавчої влади.

2. Основні стадії укладення міжнародного договору. Дія і припинення дії договорів. Недійсність міжнародних договорів.

Віденські конвенції 1969 р. і 1986 р. не визначають, що слід розуміти під «укладенням договору». Виходячи з міжнародної практики, можна зробити висновок, що укладення міжнародного договору означає всі дії держави, починаючи від переговорів і закінчуючи вступом договору в силу.

Процес укладення договорів може бути розділений *на стадії*:

- складання і ухвалення тексту договору;
- встановлення аутентичності текстів договорів;
- вираження згоди на обов'язковість договору.

Договори, як правило, готуються і підписуються спеціально уповноваженими на те особами. Вони повинні мати відповідні повноваження, тобто документ, який засвідчує про право вести переговори, підписувати міжнародний договір, брати участь у конференції тощо. Укладати договори без спеціальних повноважень (ex-officio) можуть глава держави, глава уряду, глава відомства закордонних справ. Глави дипломатичних представництв і представництв держав при міжнародних організаціях і на міжнародних конференціях також не потребують повноважень, проте вони можуть здійснювати дії лише з метою прийняття тексту договору.

Встановлення аутентичності договору проводиться шляхом його парафування (проставлення під договором ініціалів уповноважених осіб), підписання, підписання ad referendum (підписання договору з умовою подальшого схвалення компетентним державним органом), включення тексту в заключний акт конференції або в резолюцію міжнародної організації про схвалення договору.

Статті 11 Віденських конвенцій 1969 і 1986 років встановили наступні способи вираження згоди на обов'язковість договору:

- підписання договору;
- обмін документами;
- ратифікація договору;
- його прийняття, затвердження;
- приєднання до нього або будь-який інший спосіб, про який домовилися сторони.

У міжнародному праві розрізняють припинення і призупинення дії договору.

Припинення дії - втрата міжнародним договором своєї юридичної сили за умов, визначених самим міжнародним договором, або за вольовим рішенням сторін. Такий договір перестає породжувати права й обов'язки для його учасників.

Виділяють вольові (денонсація, скасування, новація або заміна, анулювання договору) і не вольові (закінчення строку дії договору, настання скасовувальної умови, виникнення нової імперативної норми, війни, припинення існування суб'єктів договору) способи припинення дії договорів.

Призупинення дії - перерва дії міжнародного договору протягом певного проміжку часу. Дія призупинених міжнародних договорів відновлюється автоматично (після усунення обставин, що спричинили їх призупинення). Призупинення дії договору за певних умов може перейти у його припинення.

У міжнародному праві діє презумпція дійсності договору. Проте за певних обставин договори можуть бути визнані недійсними, що не мають юридичної сили. Залежно від наслідків розрізняють абсолютну і відносну недійсність договорів.

Абсолютна недійсність (недійсність договору із самого початку) передбачає усунення всього здійсненого за договором. Підставами абсолютної недійсності можуть бути: обманні дії іншої держави; підкуп представника держави; примушування представника держави; примус держави в результаті застосування сили чи її погрози, порушуючи принципи Статуту ООН.

Договори також є нікчемними, якщо у момент укладення вони суперечать імперативній нормі загального міжнародного права (тобто нормі, яка приймається і визнається міжнародним співтовариством держав у цілому як норма, відхилення від якої не допустиме, і яка може бути змінена тільки подальшою нормою такого ж характеру).

При *відносній недійсності* (недійсність з моменту оспорювання) договору дії, що сумлінно вчинялись до посилання на недійсність, не вважаються незаконними лише з причини недійсності договору. Підставами відносної недійсності є: порушення норми внутрішнього права (держави не має права посилатися на ту обставину, що її згода на обов'язковість договору була виражена в порушення положень її внутрішнього права, якщо тільки дане порушення не було явним і не стосувалося норми її внутрішнього права особливо важливого значення); перевищення представником держави

правомочності на вираження згоди на обов'язковість договору; помилка, яка стосується факту або ситуації, що існувала при укладенні договору, якщо вони представляли істотну основу для згоди на обов'язковість.

Виникнення нової імперативної норми міжнародного права також передбачає недійсність договорів, що суперечать їй, або окремих положень.

Розрив дипломатичних або консульських відносин між учасниками договору, як правило, не впливає на правовідносини, встановлені міжнародними договорами.

3. Виконання і тлумачення міжнародних договорів.

Основним принципом права міжнародних договорів є принцип добросовісного виконання міжнародних зобов'язань, що витікають з договорів ("договори повинні виконуватися"). Цей принцип зумовлює дію і застосування міжнародних договорів, тобто є підставою виникнення тих юридичних наслідків, з якими пов'язано укладення договору.

Кожний договір, що правомірно набув чинності, юридично зобов'язує всіх учасників. Держава зобов'язана вчиняти все від неї залежне для реалізації договору у всій повноті. Принцип сумлінності забороняє зловживання договірними правами, тобто використання їх, завдаючи збитків правам і законним інтересам інших держав.

Відмова від договору допустима тільки у передбачених міжнародним правом випадках. Не можна посилатися на своє внутрішнє право як на підставу для невиконання договору.

Тлумачення міжнародного договору - з'ясування його реального значення і змісту з метою найповнішої і найточнішої реалізації умов договору. Адже застосування договору неможливе без з'ясування змісту його положень стосовно конкретних умов.

Тлумачення міжнародного договору здійснюють:

- одна із сторін договору, і в цьому разі тлумачення має силу лише для цієї сторони;
- сторони договору за угодою між ними, і в цьому випадку воно обов'язкове для цих сторін;
- міжнародні органи, про які з цією метою можуть згадати у самому договорі.

У ст. 31 Віденської конвенції про право міжнародних договорів 1969 р. передбачено, що тлумачення договору має бути однаковим незалежно від суб'єктів, які здійснюють тлумачення.

Основні принципи тлумачення - сумлінність, єдність, ефективність, максимальне використання різномовних текстів і др.

При тлумаченні враховуються будь-яка наступна угода щодо тлумачення договору, подальша практика застосування договору і будь-які норми міжнародного права, які застосовуються у відносинах між учасниками.

Терміну, що використовується в договорі, може надаватися спеціальне значення, якщо учасники мали такий намір.

Як додаткові засоби тлумачення можуть використовуватися підготовчі матеріали і обставини укладення договору тільки в тому випадку, якщо тлумачення приводить до неясних або двозначних висновків, або до результатів, які є явно абсурдними або нерозумними. *Розрізняють:*

- а) офіційне тлумачення (здійснюється учасниками договору, спеціальними органами, наприклад, Міжнародним Судом ООН);
- б) неофіційне (доктринальне);
- в) внутрішньодержавне тлумачення (реалізується уповноваженим на те державним органом для внутрішньодержавних цілей).

Тлумачення здійснюється за допомогою спеціальних способів (приймів), до яких відносяться граматичне (словесне), логічне, історичне і систематичне тлумачення договорів.

Граматичне тлумачення означає з'ясування значення окремих слів і договору на основі граматичних та інших правил. Під логічним тлумаченням розуміється тлумачення тієї або іншої статті договору на основі іншої статті або зіставлення їх один з одним. Текст договору при цьому повинен використовуватися як єдиний цілісний документ.

Тлумачення договору може здійснюватися шляхом порівняння його положень з іншими договорами, тобто відбувається систематичний вид тлумачення. Іноді з моменту укладення договору проходить значний проміжок часу, у зв'язку з чим виникають труднощі в з'ясуванні його дійсного змісту, наприклад, цілей договору, окремих його положень і термінів. Для тлумачення таких договорів доводиться вдаватися до вивчення історичної обстановки укладення договору, дослідження різних підготовчих матеріалів, дипломатичного листування і т.д. Таке тлумачення називається історичним.

Тлумачення міжнародних договорів в односторонніх деклараціях і заявах, що додаються до договору, є виявом волі одного з учасників міжнародного договору, що формулюється з відома інших його учасників. Це свого роду автентичне тлумачення.

Заява - односторонній акт, яким сторони міжнародного договору висловлюють своє тлумачення або розуміння його положень і з якого для них не випливають міжнародно-правові наслідки. Тлумачні заяви і декларації не можуть бути віднесені до застережень, оскільки шляхом одностороннього тлумачення не можна змінити положень міжнародного договору.

Список літератури

1. Буткевич О.В. Міжнародне право ХХІ ст.: утвердження концепції "живого права" . *Альманах міжнародного права*. 2010. Вип. 2. С. 37-47.
2. Лукашук И.И. Международное право. Общая часть: учебник для студентов юридических факультетов и вузов. Изд. 3-е, перераб. и доп. М.: Волтерс Клувер, 2005. 415 с.
3. Міжнародне публічне право [Текст] : підручник / [В. М. Репецький та ін.] ; за ред. проф. В. М. Репецького ; Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка, Ф-т міжнар. відносин. - 2-е вид., стер. К. : Знання, 2012. 437 с.
4. Міжнародне публічне право [Текст] : підруч. для студентів ВНЗ : у 3 т. / за заг. ред. В. Ф. Антипенка; Нац. авіац. ун-т. Київ: НАУ, 2012 2013.
5. Письменна В.О. Міжнародне право крізь призму солідаристського та структурно-функціонального підходів. *Актуальні проблеми політики*. 2015. Вип. 54. С. 80-90.
6. Перепьолкін С.М. Міжнародне право [Текст] : словник-довідник / [С. М. Перепьолкін, Т. Л. Сироїд, Л. А. Філяніна] : за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. Сироїд Т. Л. Харків : Юрайт, 2014. 403 с.
7. Тимченко Л.Д. Міжнародне право [Текст] : підручник / Л. Д. Тимченко, В. П. Кононенко. К. : Знання, 2012. - 631 с.
8. Сірант М.М. Міжнародне публічне право. Схеми та дефініції [Текст] : [навч. посіб.] / Мирослава Сірант ; Нац. ун-т "Львів. політехніка", Навч.-наук. Ін-т права та психології. Кам'янець-Подільський : Медобори-2006, 2013. - 215 с.
9. Українська революція гідності, агресія РФ і міжнародне право [Текст] : [монографія] / Укр. асоц. міжнар. права ; [Антонович М. М. та ін. ; упоряд. і заг. ред. Задорожній О. В.]. Київ : К.І.С, 2014. 1013 с.
10. Філатов В.В. Імплементация міжнародних норм як основний засіб удосконалення національного законодавства. *Право і суспільство*. 2013. № 6.2. С. 392-395.
11. Чижмарь Ю.В. Національне та міжнародне право: теоретико-правові проблеми [Текст] : монографія. Харків : Діса плюс, 2015. 472 с.
12. Шаповалова О.І. Сутність та типологія норм у міжнародних відносинах: аналіз з позицій концепції нормативної сили. *Вісник Національного технічного університету України "Київський політехнічний інститут". Політологія. Соціологія. Право*. 2013. № 2. С. 28-35.

